

משולחן שלמה

עיונים ופנינים בפרשה משיעוריו של

הגאון הינוקא
רבינו שלמה יהודה בארי שליט"א

גליון

207

פרשת ויצא

ויחלום והנה סלם

וַיַּחלֹם וְהִנֵּה סֶלֶם מְצֹב אֶרְצָה וְרֵאשׁוּ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ (כח, יב). ברד"ק ובדעת זקנים וברבינו בחיי הביאו בזה מה שדרשו בבראשית רבה (סח, יב) חלום יעקב על מתן התורה בסיני, וכנרמזו בתיבת 'סלם' העולה כמנין 'סיני', שהראו לו כל מעמד נתינת התורה, ומה שהיה הסולם 'מוצב ארצה' הוא כנגד הנאמר בסיני "ויתצבו בתחתית ההר" (שמות יט, יז), ומה שהיה 'ראשו מגיע השמימה' הוא כנגד הנאמר בסיני "וההר בוער באש עד לב השמים" (דברים ד, יא), ומה שראה 'והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו', הוא כנגד מה שעלו משה ואהרן בסיני אל האלהים, ומלאכים העליונים ירדו לישראל, כנאמר "רכב אלהים רבותים אלפי שנאן" (תהלים סח, יח), ומה שראה 'והנה ה' נצב עליו' (כח, יג), הוא כנגד הנאמר "יורד ה' על הר סיני אל ראש ההר" (שמות יט, כ), ומה שאמר לו הקב"ה 'אני ה' אלהי אברהם אביך', הוא כענין הנאמר "אנכי ה' אליהך" (שמות כ, ב).

ראוי היה יעקב שתנתן תורה על ידו

וביאר בשפתי כהן (כח, יב) שהוא מפני שראוי היה יעקב שתנתן תורה על ידו (פיוט יוצר ליום ב' דשבעות), שהרי בו תלוי מתן התורה, כמו שאמר הכתוב (דברים לג, ד) "תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב", שבזכותו הוריד משה התורה, ולכך הראה לו הקב"ה כל מראה חלום זה שכנגד מעמד נתינת התורה בסיני כאמור, לומר לו שהכל תלוי בו, אלא שמפני שלא היו בימיו ששים ריבוא מזרעו לא התקיים אז הדבר, וכמו שכתוב (בתהלים קלה, ד) "כי יעקב בחר לו ייח, ישראל לסגולתו", שעל אף שבחר בו הקב"ה ליתן על ידו התורה, עם כל זה סגולת התורה תלויה בשישים רבוא נשמות ישראל, כי רמזים הם בשישים ריבוא אותיותיה.

והנה אנכי עמך

ושלימות הדבר הוא מה שנגלה עליו הקב"ה בלשון 'אנכי', כמו שדרשו בפסיקתא (פסיקא לג) מלשונות הכתובים שמראשית הבריאה בלשון זו נגלה הקב"ה, שנאמר (ישעיה מז, כד) "אנכי ה' עשה כל נטה שמים לבדי רקע הארץ מאתי", ובלשון זו ברא את אדם הראשון, ונגלה לאבות, וירד עם ישראל למצרים, והעלם משם, ונתן להם התורה, ובה עתיד לגאלם לעתיד. ולכך על אף שנצב ה' על יעקב ואמר לו 'אני ה' אלהי אברהם אביך', היה יעקב מתיירא, כי אמר הרי על אבותי לא נגלה בלשון הזה ב'אני' אלא ב'אנכי', ומה עון אירעני שלא הסיח עמי בלשון הזה שהיה מסיח עם אבותי, וכיון שראה הקב"ה מיד אמר לו 'והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך' (כח, טו).

והוא כמו שביאר בדברי יואל (מועדים ח"ב, ג' דסוכות אות פד, עמוד רכט) שעיקר מראה חלומו הוא שהראו לו כל מצב ותקומת ישראל עד סוף הדורות, שעל אף כל אשר יעברו במשך הגלויות, סוף דבר יזכו מתוך דבקות אמונתם בבורא ב"ה לשלימות אחריתם הטובה. שהרי כל אשר אירע לאבות הקדושים, וכל מעשיהם ועניניהם והמאורעות שאירעו להם, כולם סימן ופועל דמיוני היו לדורות העתידים, כמו שכתב הרמב"ן (בראשית יב, ו), וכמו כן כל ענין הליכתו של יעקב לחרן היתה פועל דמיוני לבניו בדורות העתידים כשילכו בגולה שיוכלו להתקיים, ולכך על אף שכל

תקוותו והשתוקקותו היתה שיזכו בניו לקבל את התורה, ועל זה הובטח בחלומם כאמור, עם זאת היה דואג ומתיירא מה ערובתם שיוכלו להתחזק ולעמוד באמונתם ובקיום התורה בכל משך הגלויות, ולזה הבטיחו ה' מיד 'והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך', ורמז לו בזה על מאמר 'אנכי' שבעשרת הדברות, ש'אנכי' ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום כמו תנא דבי רבי ישמעאל במסכת הוריות (בדף ח ע"א), ובה נדרשו שתי דברות אלו בקרבו וליבו של כל אחד מישראל, ובכוחם גם בזמני הגלויות ידבקו בבורא ב"ה בכל דרכי האמונה, ויזכו סוף דבר לאחריתם הטובה.

ואנכי לא ידעתי

ועל כך אמר תיכף בהקיצו "אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי" (כח, טז), שמתוך שדיבר עימו בלשון 'אנכי' ידע מיד שכל דרגתו תלויה בכך שישא אשה, וכמו שאמרו בזוהר ויצא (בדף קנ ע"א) שנגלה לו בזה ש'אנכי' הוא כנגד מדרגת השכינה, ובכדי לדבוק בה בשלמות ותשרה עליו השכינה תמיד מוכרח הוא לישא אשה. והוא כענין שביאר בספר זרע קודש (פ' ויצא) מעלת מה שנגלה הבורא ב"ה בלשון 'אנכי' כאמור, שעל כך אמרו בבראשית רבה (ז, ח) שנמלך הקב"ה בנשמותיהן של צדיקים לברוא העולם, היינו שעלה לפניו כביכול התענוג והשעשועים שיקבל מהם, אמנם כבר אמר רבי אבא בזוהר ויקרא (בדף ז ע"א ואילך) שעל אף שצפה הקב"ה בישראל שיקבלו התורה בסיני וברא בזכות כך העולם, עם כל זה תלוי הכל בכך שישלים האדם נשמתו על ידי שישא בת זוגו, שבזה ידבק בשכינה ויעלו מעשיו לשעשועים לפני המלך ב"ה, וכענין ששינוי שישראל מפרנסים לאביהם שבשמים, ובכך נעשים ישראל כענין "אשת חיל עטרת בעלה" (משלי יב, ד), שהוא מה שמניח הקב"ה תפילין בכך שמשתבח ומתפאר "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" (דבה"א יז, כא) כמובא במסכת ברכות (בדף ו ע"א). והוא משמעות תיבת 'אנכי', שהמה אותיות 'אני כ' כמו שאמרו בזוהר יתרו (בדף צא ע"א), לרמז שמדת 'אני' שהיא כנסת ישראל נעשית כענין 'כתר' לראשו יתברך שמו.

אשר כך אתפאר

והוא שנגלה ליעקב בחלומם שזכה להשלים את כסא כבודו יתברך, וכמו שרמז זאת רבי יהודה החסיד בספר גימטריאות (פ' ויצא אות יג) ש'סלם' עולה כמנין 'זה כסא הכבוד'. והוא כמו שדרשו במסכת חולין (בדף צא ע"ב) ובבראשית רבה (סח, יב) ובפרקי דרבי אליעזר (פרק לה) ובתרגום יונתן (כח, יב) מה שנאמר בחלום יעקב 'והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו', שכאשר עלו המלאכים היו רואים דמותו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד, ובתוך כך היו מלאכי מעלה מתארים לראותו והיו יורדים מטה ומוציאים אותו ישן ואומרים זה הפנים כפני האדם שבד' חיות המרכבה שבכסא הכבוד, ועל כך נאמר בו "ישראל אשר כך אתפאר" (ישעיה מט, ג). וכמו שאמרו בתנחומא (כמדבר, יט) שעליו אמר הקב"ה "מאשר יקרת בעיני נכבדת, ואני אהבתיך, ואתן אדם תחתך, ולאומים תחת נפשך" (ישעיה מג, ד), שאמר לו, הרבה יקר אתה בעיני, שכביכול קבעתי איקונין (דמות) שלך בכסא כבודי, ובשמך המלאכים מקלסין אותי ואומרים "ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם".

וביאר בספר דמשק אליעזר (פ' במדבר אות ה) בשם מהר"ש מאוסטרופול,

ואלה יעמדו על הברכה

העלון מוקדש לרפואת ישועות והצלחת:

יוסף בן אלישבע הדסה, מזל נעמי בת נוריה נורית, יעקב ישראל בן חיה רות סולטנה, דוד בן חנה. להקדשות ניתן לפנות בטל' 076.599.599.1

לעילוי נשמת

שיינא בת מיכל, יחיאל בן ג'ניה, גאולה בת דינה, רבי אהרן בן רבי מרדכי שרגא וגיסל זצ"ל.

שלמה (פ' ויצא) שמעיקרא על אף שנודע לו שהוא מקום הר המוריה בכל זאת שכב שם לשנתו, אבל כאשר נודע לו בחלומו שעתידה תורה לינתן בהר זה וירד הקב"ה בו, ומפני כך מתאחדת קדושת הר המוריה בקדושת הר סיני, כמו שאמרו במסכת תענית (בדף טז ע"א) ש'הר המוריה' משמעו הר סיני שיצתה ממנו הוראה (רש"י שם), וכמו שאמרו במדרש שוחר טוב (סח, ט) שסיני מהר המוריה נתלש כחלה מעיסה, הבין שבוודאי יש לו להר זה קדושה רבה, ולכך "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה" (כח, יז).

אביר יעקב

כי מתוך שזכה לגילוי האות א' נמשכה קדושתו עד לסוף הדורות כולם בדור עקבתא דמשיחא, שהוא כנגד מדרגת רבי עקיבא שהוא נוטריקון 'אביר יעקב' כמובא בדברי רבנו האריז"ל בליקוטי תורה (פ' ויחי), שהוא התחברות יעקב עם א' כמובא בדבריו בשער מאמרי רשב"י (על זו"ח רות דף קט ע"א), ובזה נתגלה תוקף קדושת הר המוריה אף בעת החורבן, וכמו שאמרו במסכת יבמות (בדף ו ע"ב) שמורא האמור במקדש הרי הוא לעולם, וכמו שביאר בספר פרי חיים (פ' חיי שרה אופן לה) שהוא שאמרו במסכת ברכות (בדף סג ע"א) שמה שעבר רבי עקיבא השנה בחוץ לארץ הוא מפני שלא הניח כמותו בארץ ישראל, שמשמעות הדברים שהיה רבי עקיבא בעצמו כענין קדושת ירושלים, וכענין יעקב שנעקר מקום המקדש ובא למקומו (סנהדרין צה ע"א, חולין צא ע"ב), והכל מתוך שזכה לשלימות גילוי האות א' שבתורה כאמור, וכמו שכתב בספר אמרי נועם (פ' ויצא, אות יג).

בנוי וחברו ובנוי

והוא שדרשו בבראשית רבה (ט, טז) מה שאמר אז יעקב 'מה נורא המקום הזה', שהראה הקב"ה ליעקב בית המקדש בנוי, וחברו, ובנוי ומשוכלל לעתיד לבוא, וביאר רבי אורי קולמיר בספר אור תורה (פ' ויצא) שהראו לו תוקף קדושת מקום המקדש אף בחורבנו, וכמו שאמר רבא אחא בשמות רבה (ב, ב) ובמדרש שוחר טוב (יא, ג) שלעולם אין זה השכינה מכותל מערבי, שנאמר (שה"ש ב, ט) "הנה זה עומד אחר כתלני", ואמר רבי יוסי בזוהר תרומה (בדף קנז ע"ב) שעל אף שבית קדש הקדשים נחרב ואינו בקיומו, עם כל זה בזכותו נזון כל העולם בכל צד ישוב, ואפילו בחוץ לארץ.

וזו היתה מדרגת רבי עקיבא, כמו שאמרו במסכת מכות (בדף כד ע"א) שכאשר ראה את מקום המקדש בחורבנו היה משחק, כי אמר שכפי שנתקיימה נבואת החורבן כן תתקיים נבואה התקומה והנחמה, אבל רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע כששמעו קול המונה של רומי לעומת חורבן המקדש היו בוכים, שכבו על שיושבים אומות העולם בעוז והשקט על אף שאין ראוי שימשך להם השפע ממקום המקדש שהחריבוהו, אבל אמר להם רבי עקיבא לכך משחק אני, שידע שעל אף שאין מדור השכינה שם היום, מכל מקום הרי נשאר רושם הקדושה אצל כותל המערבי, ומרושם זה לבד בא השפע לכל העולם, ואם לעוברי רצונו כך, שעל ידי שלא החריבו את כותל המערבי ונשאר שם רושם הקדושה לנצח הגיע להם השפע, אם כן לעושי רצונו כשיבנה בית המקדש ותהיה דירת קבע להשכינה, מכל שכן שיגיע להם שפע טובה וברכה.

אשא עיני אל ההרים

והוא כמו שכתב המגלה עמוקות (פ' ויצא) שזוהו שאמר יעקב אז בהקיצו משנתו "אשא עיני אל ההרים" (תהלים קא, א), כי הוא כמו שאמרו בבראשית רבה (סח, ב) שהראו לו אז את מדרגת הקדושה שתתגלה בהר המוריה לעתיד כשתתאחד עם סיני, וכמו שדרשו שם במדרש שוחר טוב (סח, ט) ובילקוט שמעוני (ישעיה רמז שצא) מה שכתוב (בישעיה ב, ב) "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים", שעתידי הקב"ה להביא סיני ותבור וכרמל ולבנות בית המקדש על גביהם, וישכון המקדש לנצח על הר סיני.

"כאיל תערוג על אפיקי מים" (תהלים מב, ב)

משיעור יום א' ד' אייר תשע"ג

היא כנגד המזון כמו שאמר רשב"י בתיקונ'ז חדש בראשית (בדף קכט ע"א), וכמו שאדם צריך לחיים ומזון כך צריך הוא לתורה שתחיה אותו, ולתפילה שימשך לו על ידה חיות וכת, וכפי שבמיעוט המזון לא יוכל האדם לעבוד כראוי בגופו, כך כשאין לאדם את התפילה אינו יכול לבטל את יצרו הרע. וכפי ששווה היא התורה לכל ישראל בכלליותם, שמתוך לימוד התורה מתבטל מהאדם היצר הרע הכללי, ומתבטל מכל אחד מ'ישראל כל רצון

שהוא שאמר אז יעקב 'אכן יש ה' במקום הזה, ואנכי לא ידעתי', שאמר, אמנם ידעתי שבכסא הכבוד קבועים פני אריה כרוב ונשר שראשי תיבותיהם עולה 'אכן', אבל 'ואנכי לא ידעתי', שכעת רואה אני שגם צורת דמותי קבועה שם, וכנרמז בראשי תיבות 'אנכי' שהם אריה כרוב ונשר יעקב, וזאת 'לא ידעתי'.

אכן יש ה'

וזכה לזה יעקב מתוך שהיה דורש תמיד בלימוד תורתו אחר הגילוי של האל"ף, שהוא שלמות מדרגת נתינת התורה שניתנה בלשון 'אנכי'. שהרי דרש רבי יוחנן בבראשית רבה (ט, טז) מה שנאמר בו אז 'וייקץ יעקב משנתו', ויאמר אכן יש ה' במקום הזה, שבא לרמזו שהקץ 'ממשנתו', וכמו שביאר בעל הטורים (כח, טז) שמתוך שהיה הוגה תמיד בתורה, בין כיום ובין בלילה, לא שכב לבו מלהגות בה אף בחלומו. ובזה זכה להיות מרכבה לכסא כבודו יתברך, כמו שביאר בספר תולדות יצחק (מנשכ"ז, פ' ויצא), שהוא שאמר אז יעקב 'אכן יש ה' במקום הזה', ש'אכן' המה אותיות א' כן, שאל"ף הוא לשון לימוד, וגם רומז לאלופו של עולם, ו'כן' הוא ענין בסיס ומרכבה, שנתגלה אז ליעקב שמתוך עסק תורתו זכה להיות מרכבה לאלופו של עולם.

צורת אל"ף

והוא כמו שאמר רשב"י בתיקונ'ז (תיקון ה, דף יט ע"ב) שהיה עוסק יעקב תמיד להשלים צורת האות א', והוא ענין ה'סולם' שנגלה לו בחלומו שהיו המלאכים 'עולים ויורדים בו', שהוא שלימות צורת האות א' בניקוד חולם המרמזת לכתר עליון, ועולים ויורדים בו שאר הניקודים של הא' (אָ אַ אֵ אִ אֲ) להשלים צורתו בשלימות (כאשר החולם באמצע, כך: אָ אַ אֵ אִ אֲ). וזה היה עסק יעקב בתורתו, כמו שביאר בספר תשואות חן (פ' ויצא) שהוא שנאמר "ויצא יעקב מבאר שבע" (כח, י), ש'ויצא' עולה בראשי תיבות 'וירא יעקב צורת אל"ף', שתמיד היה עוסק להשלים צורת האל"ף שבתורה, וזאת הראו לו בחלומו, כי התורה נקראת 'סולם' מפני שעל ידה עולים ממדרגה למדרגה, שכנגד מה שמוצבת התורה ארצה מחטא אדה"ר, שמתוך שהיא מתחלת בב' ולא בא' מתקיים בה הכתוב "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט, יד), כי מצטרפים אותיותיה לצד הדין חלילה מפני החטא, הנה לעתיד תתחיל התורה בא' ויהיו צירופי אותיותיה מורים לדברים שעין לא ראתה, וזהו 'וראשו מגיע השמימה', שהוא שלימות גילוי התורה שבה הא' שהוא הראש קודמת לב', ומגיע ענינה לדברים עליונים מאד.

ארור וברוך

והוא מה שנגלה הקב"ה בסיני ופתח ב'אנכי', כמו שאמרו בבראשית רבה (א, י) שכנגד מה שאין פותחת התורה בא' מפני שהוא 'ארור', ופותחת בב' שהוא 'ברכה', כנגד זה פותחים עשרת הדברות בא' שהוא 'אנכי', וביאר זאת בספר אהל תורה (פ' ויצא עמוד פט), שהוא מה שרצה הקב"ה תחילה לברוא העולם במדת הדין, אלא שראה שאין העולם מתקיים והקדים את מדת הרחמים ושתפה למדת הדין (רש"י בראשית א, א), אמנם באמת גם מדת הדין היא לטובה, שיהיה שכר ועונש, ומארור יצא ברוך, והוא מדרגת נתינת התורה בסיני שפסקה זוהמת ישראל ונכלל ה'ארור' בכלל 'ברוך', שאז פתח הקב"ה ב'אנכי' בא'. וזאת הראו ליעקב בחלומו, שכאשר הלך לבית לכן היה ירא מלדבוק בארור, אבל הראו לו צורת הא' שבתורה, שהגם שהוא 'ארור' עם כל זה פתח בה הקב"ה ב'אנכי', והבין שמארור יבוא ברוך, וכפי שהעמיד באמת מבנות לבן את י"ב השבטים.

מה נורא המקום הזה

וכאשר נגלתה לו האות א' שבתורה נודעה לו עוצם ההבטחה הנצחית לזרעו, שקדושת אמונתם קביעה וקיימת לדורות, ועל זה אמר 'אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי', וכמו שביאר רבי שלמה אלגאזי בספר שמע

ומחשבה להפרד מקדושת ישראל ולהיות ככל הגויים, כן בפרטיות מתוך שמאחד כל אחד מישראל הוא התורה עם התפילה יתבטל ממנו יצרו הרע הפרטי, שהוא עיקר עניינו ושליחותו בעולם, שבזה שונה כל אחד מחברו.

כי הלב הוא הכלי של האדם לדבוק ב'ה', וכל רצון שיש בליבו מלבד הרצון למצוא חן בעיני ה' הרי הוא חוצץ ומפריד הדבקות בינו לבין ה' ב'ה', ואור ידיעת התורה שבמח האדם וכל התורה שיש בליבו הוא כאור מקיף על הלב, כמו שכתוב בפרשיות התפילין (בדברים ו, י) "והיו הדברים האלה... על לבבך", כי אור התפילין הוא מקיף, וכמו כן על ידי עסק התורה מזכך את הלב מבחוץ, ובזה אין חפץ האדם לילך בדרך הגויים ודבק רק בדרך ה' והתורה הקדושה כאמור, אמנם עדיין אין מזדכך בזה הלב מבפנים, ולכן אף שזכה לעסוק בתורה, בכל זאת מפני שאינו מזכך הלב מבפנים יהיה יכול לרצות בתוך ליבו כל מיני רעות שבעולם, ועל אף שבאמת אינו חפץ בהם ואין דעתו מסכמת לזה כלל, עם כל זה מתעוררים מתוך ליבו כל הדמים הרעים שלא נכנעו תחת התורה, ועולים למוחו כל מיני טומאה וזוהמת הנחש.

ואין דרך שיוכל להכניס את אור התורה והמוחין שבתפילין אל תוך ליבו ולזכך הכלי מצידו הפנימי אלא על ידי תפילה, כי כנגד התפילין שהם אור מקיף הרי שהתפילה היא אור פנימי, וכמו כן על ידי אור התורה מזדכך הלב מבחוץ, וכענין 'והיו הדברים האלה... על לבבך' כאמור, ועל ידי התפילה מזדכך הלב מבפנים, וכענין הכתוב (בדברים יא, יג) "ולעבדו בכל לבבכם" ואמרו במסכת תענית (בדף ב ע"א) שעבודה זו שבלב היא התפילה, ובזה יבוא לדבקות אמת, שכפי מעלת תורתו ותפילתו שבאותו היום כך יהיה ערך יחוד התורה והתפילה בליבו, ויהיה ליבו זך שלא יהיה בו שום חוצץ ומונע הדבקות, ואף אם לא ביטל את כל העביות שבלב, מכל מקום לאחר שעסק בתורה והתפלל כראוי יהיו נכנעים וכפופים דמיו הרעים תחת אור התורה והתפילה, ויהיה יכול לדבוק ב'ה' יתברך ללא שום חוצץ, כפי מדרגתו באותו הזמן.

ב

ועל זה אמרו הנביאים, יהושע ושמואל וירמיה ויואל שצריכים לשוב אל ה' ולעבדו מכל הלב, כמו שאמרו 'בכל לבבכם', כי כשיעסוק האדם בתורה ותפילה בדרך הנכון, בוודאי שימצא לה' ב'ה', וכמו שאמר ירמיה (כט, יג) "ובקשתם אותי ומצאתם כי תדרשוני בכל לבבכם, ונמצאתי לכם נאום ה' ושבתיו את שבותכם", וכתוב 'את שבותכם', כי כשיש לאדם יחוד תורה ותפילה בליבו מזכך הוא בזה הלב ומשיב למקומו ושרשו כל השבי, שהוא הטוב שאיבד ונתערב ברע שבלבו.

ולעיתיד לבוא יבטל הקב"ה את כל המסתירים שיש בלב הבריות מלידע אותו יתברך, וכנאמר בישיעיה (סג, ד) "כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה" ואמר רשב"י בתיקון² (בתיקון כא, דף נא ע"א) 'ש'לבי' הוא אותיות לב י', כי כשברא הקב"ה את העולם בראו ב' מאמרות ול' שמות אלהים, שהם עשרה מאמרות ול' פעמים שכתוב 'אלקים' במעשה בראשית, שעשה הקב"ה שבכל התבוננות בעולם יראו אלהות, בין אם הוא גילוי של חסד ואהבה, ובין אם הוא גילוי של גבורה ויראה, וכשעוסק האדם בתורה מגלה את החסד והאהבה של ה' ב'ה', וכנגד עשרה מאמרות, וכשמשיב את התורה אל הלב מגלה שגם הדין ויראה הוא אלהות, וכענין שכתוב (בדברים ד, לט) "והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים".

אבל מחטא אדם הראשון נעשה חושך גדול והתבוננות אחר בעולם, שהוא המקום שתחת שמות אלהים, היינו שלכל אדם יש התבוננות וזמן שאינו יכול לחשוב מאלהות, והוא כל הריחוק של האדם מה' ב'ה', שהוא כל החושך של האדם והדמים הרעים שבתוך ליבו, ומהם כל הרצונות המנגדים לידיעת התורה והיראה שיש לו במוחו ושורים על ליבו, ומחמתם אינו יכול לבטל ולהשוות ליבו כפי דעת התורה שהשיג אלא על ידי תפילה. וזהו יום נקם בלבי, שגילה הקב"ה דעת כזו שתביא את כל הבריות לפנות אליו יתברך בתפילה, ובזה יוציא את כל החיות של הסט"א שהיא תחת שמות אלהים, כי יכרית ה' את חיותם משמות אלהים כמו שאנו אומרים "והאלילים כרות יכרתון", ויהיה הדבר מתוך שיאיר הקב"ה את אור התפילה בכל הלכבות, ובזה יתבטל כל העביות שבלבבות, ויוכלו הכל לראות אלהות ולדבוק בו יתברך. וזו תהיה מדרגת משיח בן יוסף, שיגלה תפילה שהיא כענין אש, והיא שתכלה ותשרוף את כל הסט"א המסתירה את דיבור ה' יתברך ב'ה' המאמרות ול' שמות אלהים.

ג

והוא ענין שנתנבא עובדיה (א, יח) "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה", שיעקב הוא עמוד התורה שהיא אש, כמ"ש (בירמיה כג, כט) "הלוא כה

דברי כאש נאום ה'", וגילוי אש זו בתוך הלב היא על ידי הלהבה, שהיא ענין משיח בן יוסף והתפילה, וכמ"ש בתהלים (לט, ד) "חם ליבי בקרבי בהגיגי תבער אש". ובזה יכניס יוסף את דעת האבות, שהיא כל התורה ממדרגת 'על לבבך', עד לפנימות מדרגת 'בכל לבבכם'. כי מדרגת יעקב מכניעה את עשיו בכח התורה, שמתוך לימוד התורה רואה האדם איך אין דרך בעולם מלבד התורה, ואין לו רצון לילך בדרך של עשיו ואדום כאמור, אמנם הרי עדיין נשאר מזוהמת עשיו סיגים שהם תחת שמות אלהים כאמור, שהוא כל הריחוק של האדם מכח הדמים הרעים שבתוך הלב, שמסתירים הם ממנו את האלהות ואת הפנייה לשמים לבורא ב'ה', וכנגד זה "כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים" (תהלים פג, טו), שיעקב שהוא כאש יבטל את עשיו המסתיר את האלהות כמו יער המסתיר לשמים, ויוסף שנמשל ללהבה יבטל גם את הסתרת האלהות מצד הנדמים להרים המסתירים מעט לשמים, וכענין שנתנבא עובדיה (א, כא) "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו".

ולזה נשא יעקב את רחל ולא, כי לאה היא ענין עסק התורה, וכנגד קשר תפילין של ראש שהוא מקיף, ורחל היא כנגד עסק התפילה, שהיא אור פנימי, ועל זה קונן ירמיה (לא, יד) "רחל מבכה על בניה מאנה להנחם", כי רוצה היא מאוד לתקן גם כל הריחוק שבלב, שהוא מקום שכמעט ואין שם גילוי אלהות כלל. ועל זה אמרה ליעקב (בראשית ל, א) "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי", שאין נחשב לה כחיים אלא כשיתוקן כל הלב בשלימות לה' ב'ה', שהם כל הקצוות שמתחת ל"ב שמות אלהים, ועל זה השיבה יעקב "התחת אלהים אני", כלומר וכי ביכולתי לירד למקום שהוא תחת צירופי שמות אלהים, שהוא מקום סיטרא דמותא, שהם כל המצרים לאדם ומרחיקים אותו מה' ב'ה'.

ד

והוא מפני שנמשלה רחל לאותה איילה שכאשר יושבת על המשבר אינה יכולה ללדת אלא על ידי שתלך למקום המים ויבוא אותו הנחש ויכשיה, וכמו שאמרו בזוהר בשלח (בדף נב ע"ב) ובילקוט שמעוני (תהלים רמז תשמא) שכשאיילה זו יושבת על המשבר ומצטערת ועורגת לקב"ה, מזמין לה הקב"ה נחש המכשיה בבית רחמה ומיד הוא נפתח, ולכן אמר דוד (בתהלים מב, ב) "כאייל תערוג על אפיקי מים", שהוא סוד גנוז מאוד, כמו שאמר שלמה במשלי (ל, יח-ט) "שלשה המה נפלאו ממני... דרך נחש עלי צור", וכן אמר רשב"י (בזוהר שם) בהאי מילה לא תשאל, ויתגלה סוד זה לעתיד לבוא.

כי רחל היא כנגד השכינה בזמן הגלות, ומזמן שחרב בית המקדש הרי שכל ההתקרבות שלנו לקב"ה הוא כענין קטנות, שאי אפשר שיתבטל כל הרע בבת אחת, מפני שצריך להוציא מן הרע את חיותו, שהוא כל הטוב שירד למקום זה, והטוב אינו יכול לשוב לאדם אלא מתוך דרך ובירור. ולכן גם הגאולה תבוא מתוך דרך שבה נשוב אל ה' ב'ה', והיא דרך התפילה, שהיא 'נחש עלי דרך', שכאשר יש לאדם את התפילה הבוקעת מתוך הלב ממשיך הוא ומוליד בזה את התורה המקיפה על ליבו, שתיכנס לתוך פנימיות ליבו, ובכך יכול הוא לשוב לה' ב'ה' בכל ליבו, וכענין 'בכל לבבכם' שזוהי התפילה כאמור.

ה

ובאמת יכולה רחל להוליד את כח ואור התורה עד שיאיר במקום הנמוך ביותר בבריאה ולתקנו ולהשיבו שיתגלה גם שם אור אלהותו יתברך, אלא שלזה זקוקה היא לאותו הנחש שיכשיה בכדי שתוכל להוליד, ועל זה אמר דוד 'כאייל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלהים'. ולכן כשראתה שאין לה בנים, היינו שאינה יכולה להוליד התורה ולהמשיכה אל תוך לבבות ישראל, ונתקרה על כבודה ונתנה את בלהה ליעקב והוציאה את נשמת דן, וממנו המשיכה את שמשון שהוא 'נחש עלי דרך', שפיפון עלי אורח' (סוטה י ע"א), כי הוא ענין ה'נחש' שבקדושה העולה כמנין 'משיח', שיכול הוא לירד מטה למקום החיצונים היונקים מארץ ישראל ותחת צירופי שמות אלהים, שהם כל החיצונים המצרים לישראל. ולכן היה 'נזיר אלהים', שלא היה לו נגיעה בעולם הזה, כי היה צריך לירד מטה ללחום לבדו.

והוא שיכול היה לירד למקום זה כיחידו של עולם, ולכן נקרא על שם השמש שהיא שמא דקוב"ה (סוטה שם), שכנגד מה שאמר רחל ליעקב 'התחת אלהים אני' ופירש"י 'וכי במקומו אני', הנה שמשון יכול היה לירד לשם, וכנאמר בו (בשופטים יד, א) "וירד שמשון תמנתה", שירדיה היא לו (סוטה שם), והוא שנרמז בתיבת 'תמנתה' העולה (עם האותיות) כמנין "התחת אלהים" (עה"כ), ועל זה אמר יעקב על שמשון "לשועתך קיויתי ה'" (בראשית מט, יח), שהיא צעקת אותה איילה וצעקתה של רחל שיצליח

שמשון בשליחותו, שהיא ביטול כל הדמים הרעים שבלב שנמשכו מהאות 'ס' דאדום ועשיו, שהיה שמשון לוקח את ניצוץ עשיו (כמ"ש בחומת אנך שופטים טו), ומוציא ממנו את חיותו, וכיוסף שהיה שטנו של עשיו (ב"ר עג, ז). וזהו 'תעורג אליך אֱלֹהִים', שדרשו זאת בילקוט שמעוני (תהלים רמז תשמא) שהתפלל בזה שיעשה הקב"ה דין בעובדי אלילים (כי ק"כ צרופי א' להים הוא חלק הקדושה, ומקום הסט"א הוא תחת אלו הצירופים, שהוא הצירוף קכ"א העולה כמנין 'אלילים', ונקראים אלהים אחרים כידוע).

ושמשון הוא ענין משיח בן יוסף, כי שמשון הוא כנגד השמש ויסוד האש, וכן הוא ענין יוסף כנאמר 'בית יוסף להבה' כאמור, כי הוא כנגד התפילה שהיא כאש, שכפי צריך אדם צריך להזהר באש, כך צריך הוא להזהר בתפילה, שיעמיד לנגד עיניו שעומד הוא לפני המלך ממש. שהרי תפילה היא ענין השכינה שכתוב בה (ביחזקאל א, כז) "כמראה אש בית לה", שהוא "בית תפילה" (ישעיה נז, ז), ולכן בשעת התפילה צריך דקדוק גדול, מפני השראת השכינה שיש בשעת התפילה, ועל ידי התפילה שורף האדם כל הסיגים והפסולת של עשיו שיש בליבו ומעכבים אותו מלעבוד לה' ב"ה בכל ליבו. כי ללא התפילה הרי שאף הפסולת של עשיו שהוא קש מביאו במעשיו לסתור את תורתו, אבל בכח התפילה נכלל האדם במשיח בן יוסף ובשמשון שהוא 'נחש עלי דרך', ובזה גורם ליחוד תורה ותפילה ומבטל את הסיגים שיש בליבו מלילך בשלימות בדרך ה', ותוכל התורה להכנס בתוך ליבו. כי כאשר תפילת האדם במדרגה שיודע ומאמין ששכינה כנגדו ומתוך כך מדבר לפני ה' ב"ה בלשון נוכח, הרי שיש בה יחוד בין דיבורו לבין השכינה, ובזה נעשה גם ליבו ודיבורו כאש, וכענין שכתוב (בתהלים לט, ד) "חם ליבי בקרבי בהגיגי תבער אש", ובאש זו יהיה יכול לשרוף לקש ולפסולת שמצד עשיו.

וענין התפילה כאש היא בשני פנים, שתחילה צריך שיהיה דיבור תפילתו לפני השכינה כבלשון נוכח, ועוד צריך הוא לבטוח ולהאמין שמתקבלים בקשותיו לפני ה' יתברך, שכאשר מאמין שעומד לפני ה' ב"ה, וגם בוטח בכח דיבוריו שיהיה בכוחם לפעול לפני ה' ולהמשיך לו כל בקשותיו ועניניו, באופן זה יהיה דיבורו כאש ובדקדוק גדול. וכך היה בקריעת ים סוף, שמתוך ה' אז ישראל בצער ובדוחק גדול מאוד מכל הצדדים היו צועקים לה' ב"ה, עד שבא נחשון בן עמינדב שהוא כענין הנחש, וקפץ למים עד שבאו לצאורו והתפלל "הושיעני אֱלֹהִים כי באו מים עד נפש" (תהלים סט, ב), ובזכותו נקרע הים לפניו (במדבר יג, ד).

ועל כך אמרו במסכת פסחים (בדף ק"ח ע"א) שקשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, כי התפילה היא כענין מזון האדם כמו שאמר רשב"י שם בתיקונ' חדש (בדף קכ"ט ע"א), ובקיעת התפילה מתוך הלב בכדי להמשיך לקרב ליבו את הולדת התורה הרי היא כקריעת ים סוף, ורק כאשר יבטח ויאמין שה' ב"ה מקשיב ושומע לכל מילה היוצאת מפיו, ומשיב אל ליבו שאין לו ישועה מלבד ה' יתברך, בזה תהיה תפילתו כאש, כי מתייחד בתפילה עם השכינה שהיא אש. וכאברהם שהיה בטוח בהשגחת ה' יתברך ומתוך כך יכול היה לעמוד במחיצת האש באור כשדים, אבל ה' ה' שהיה מסתפק בהשגחת השי"ת לא יכל לעמוד במחיצתו (ב"ר לח, ג).

כי תפילה שהיא כאש כאמור, הרי היא כתפילת שמשון ונחשון ויוסף, וגדול ורב כוחה להכניע הרע כל כך עד שישב האדם אל ה' בכל ליבו. ולכן קריעת ים סוף היתה גם על ידי זכות יוסף הצדיק כמו שאמרו במכילתא דרשב"י (שמות יד, ו), כי יוסף הוא כנגד היסוד כידוע, וכענין 'דרך נחש עלי צור', שהוא כנגד סוד מטה משה שעל ידו בקע את הים כמו שאמר רבי אלעזר בזוהר חדש בשלח (בדף לח ע"א), כי המטה נהפך לנחש, וכנאמר בו (בשמות ד, ב-ג) "מזה בידך... וישליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו", כי כמו שהים נס מפני גדולת נשמת יוסף, כך התפעל משה מגדולת נשמת משיח בן יוסף, שהוא ענין שמשון כאמור, וכנרמז בתיבות 'מה זה בידך' העולים כמנין 'מגן', שהוא שמשון, כמו שדרשו עליו (בסוטה שם) את הנאמר בתהלים (פד, יב) "כי שמש ומגן".

וכלל הדבר, שכל מה שאין אוחו האדם תמיד בתפילה הוא מפני שאינו מאמין שיתן לו הקב"ה את מבוקשו, אבל ענין משיח בן יוסף הוא שיתפלל האדם מתוך שלימות מידת הבטחון, שעל שם זה נקרא יוסף, כמו שאמרה רחל (בראשית ל, כד) "יוסף ה' לי בן אחר", שתיכף עם לידת יוסף הוסיפה וביקשה והתפללה. וכל קדושת הברית של יוסף היא מתוך בטחון בה', שהיה דבק בבטחונו בה' ב"ה כמו ששמר אותו השי"ת היום כך ישמרהו ויצילהו למחרתו, ותמיד היה דבק בתפילה ובטחון שכל מה שיבקש

יתן לו השי"ת, והיה מאמין תמיד שאצל ה' ב"ה גם הבלתי אפשרי יכול להיות אפשרי, והיה ממלמל תמיד בתפילה, וכשהיה אדונו פוטיפר מבקש איזה דבר ומשנה את דעתו, היה יוסף הופכו לכל מה שיחפוץ אדונו בכח התפילה כמובא בתנחומא (וישב, ח) ובבראשית רבה (פז, ט).

והוא גם כל ענין שמשון הגיבור שכל מעשיו מורים שגם הבלתי אפשרי יכול להיות נעשה אפשרי, שהרי היה הולך ונוצח אף שהיה חיגר ברגליו, ועל אף שהיה גיבור גשמי, עם כל זה אם לא היה בוטח בה' לא היה לו תועלת בכוחו, וכנאמר בו (בשופטים טו, יח) בעת שניצול בלחי החמור "ויקרא אל ה'", וכן קודם מותו החזיר בתפעילתו את כוחו כבתחילה, כנאמר בו (שם טז, כט-ל) בעת שחבשוהו אז בין העמודים "וילפות שמשון את שני עמודי הַתֵּן... ויהיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו". והוא שצריך לכון כאשר מדליקים מדורת אש במקום הצדיקים הגדולים לכבוד נשמתם, ובפרט אצל צדיקים ששרשם ביסוד האש, כרשב"י ושמשון, שצריך לכון להכלל בתפילתם שהיתה כאש, ולהיות בהתלהבות שלהבת י"ה כלפי מעלה כמו האש ההולכת ונגבחת למעלה.

והנה דרך התפילה כעומד לנוכח השכינה ובביטחון גמור שתתקבל תפילתו, שתפילה זו הרי היא כאש כאמור, ועל ידה יוכל האדם להשיג כל מבוקשו, והיא מדרגה גדולה מאוד, ועל ידה יוכל לילך בדרך עד שתיכנס התורה אל תוך הלב ויבטל את כל הרע שבליבו, ויבוא לעבוד ה' ב"ה וכענין 'בכל לבבכם'.

אמנם כפי שמדרגת תפילין של ראש, שהם כנגד האש והשמש, וכענין הש' דתפילין של ראש, והם עיקר המוחין, ואי אפשר לבוא למדרגתם אלא על ידי הקדמת תפילין של יד, שהיא כנגד הלבנה וכנגד המים, כך אי אפשר לבוא לתפילה במדרגה של אש אלא כאשר מקדים לה תפילה במדרגה של מים. והיא תפילה כענין 'שיחה', וכמו שאמר דוד (בתהלים קמב, ג) "אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אנכי", שהיא שיחה הנשפכת כמים לפני ה' יתברך, וכענין הכתוב (באיכה ב, יט) "שפכי כמים ליבך". כי בכדי לבוא למדרגת תפילה שהיא כאש, שהוא יחוד הדיבור עם השכינה שהיא אש כאמור, הוא דוקא כאשר ידבר תחילה בלשון נוכח לפני ה' ב"ה, וכמטבע ששתקנו חז"ל בכל התפילות והברכות 'ברוך אתה', ואדם שאין לו שיחה עם ה' יתברך מלבד זמן התפילה, ואינו קשור בה' יתברך באופן שיכול להיות מוכן ומזומן להשיח את ליבו לפניו בכל שעה, אינו יכול לבוא לתפילה במדרגה של אש, ואף שמוציא מפיו את התפילה בלשון נוכח ואומר 'אתה חונן' וכיוצא, אין לדיבורו יחוד עם השכינה שלפניו, כי אינו מאמין שעומד בשעה זו ממש לפני ה' ב"ה בתפילתו, אבל מתוך שרגיל הוא בתפילה שהיא כמים ושיחה עם השי"ת יהיה יכול לעמוד לנוכח פני ה' בתפילה כאש, וזהו 'שפכי כמים ליבך נוכח פני ה', שמתוך שיהיה רגיל בתפילה שהיא כמים, יבוא להיות בתפילתו נוכח פני ה'.

והוא שכתוב 'כאיל תערוג על אפיקי מים', שהאיילה מרמזת על השכינה הזקוקה להוליד את התורה לתוך הלב של נשמות ישראל, על ידי אותו נחש שהוא שמשון וענין משיח בן יוסף שהיא תפילה כאש כאמור, הנה באה לכך דוקא אצל המים, וכמו שאמר רשב"י בזוהר ויקהל (בדף ר"ט ע"ב) 'ותיאובתא דילה תדיר על אפיקי מים' (-והשתקקוהה היא תמיד על פלגי מים), כי דוקא סמוך אצל המים, שהיא תפילה במדרגת שיחה כאמור, תוכל למצוא את התפילה שהיא כאש, ובזה יתקיים בו "אדני" שפתי תפתח" (תהלים נא, ז), שעל ידי התפילה כאש הרמוזה בראשית התיבות 'אדני' שפתי, יפתחו שפתיו שהיו תחילה כסתומה כמו שאמר רשב"י בזוהר ח"א (בדף רס"ב ע"ב). וזהו שאמרו בבראשית רבה (צח, יד) שהיה יעקב סבור שמשון הוא מלך המשיח וגואל בדורו את ישראל, כי בקע ופתח את השפתיים לעמוד בתפילה לפני ה' ב"ה.

והיא הדרך שהלכו בה כל הצדיקים והאבות הקדושים, וכנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה", ובכדי שיזכה לזה בשלימות היה מרבה בתפילה שהיא במדרגת שיחה כמים כאמור. ומי שזכה לזה בשלימות הוא דוד המלך, ולכן על אף שכבר גדולי וצדיקי עולם שקדמו לדוד המלך אמרו חלק מהמזמורים המובאים בספר התהלים, עם כל זה כיון שדוד זכה לזה בשלימות הרי שהוא סידר וכתב לכל ספר התהלים, ולכן אמרו בכמדבר רבה (ה, ה) שכל מה שהיה יכול שמשון לפעול בכוחו זכה לזה בזכות שהיתה אימו משבט יהודה שממנו בא דוד המלך, כי דוד השיג את דרך התפילה על כל מדרגותיה בשלימות, ולכן הוא שגילה את מלכות ה' במעלה שאין למעלה ממנה, והוא שחקק דרך זו לכל ישראל, שכל אדם בכל מדרגה ובכל מקום יהיה ראוי ומזומן לפנות אליו יתברך בכל מקום וענין שיהיה.